

KERBELÂ MERSİYELERİNDE BEDDUA

Curse in Karbala Dirges

Arş. Gör. Hayriye DURKAYA*

Özet

Kerbela mersiyesi, Türk edebiyatında varlığını canlı tutan mühim konulardan biridir. Hz. Hüseyin ve onla beraber şahadete eren yetmiş iki kişinin hazin öyküsünü anlatan bu mersiye, özellikle 16. yy'da çokça işlenmiştir. Bu hadiseyi hazin kılan ise peygamberimizin biricik torunu Hz. Hüseyin'in, Yezid ve taraftarlarınca zulm ile öldürülmüş olmasıdır. Klasik Türk edebiyatında birçok şair, Kerbelâ mersiyesi kaleme almış ve Yezid ile beraberindekilere beddua etmiştir. Bu çalışmada ise Kerbelâ mersiyesi hakkında bilgi verilerek manzumelerde geçen beddualardan örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mersiye, Kerbelâ Mersiyesi, Beddua.

Abstract

Karbala dirges, is one of the important issues that keep its existence alive in Turkish literature. These poems, which narrate the treasured story of Hz. Hüseyin and the seventy-two who died together with him, were especially processed in the 16th century. If this tradition is sad, our prophet's grandson was killed by Hz. Hüseyin, Yezid and his supporters. Many poets in the classical Turkish literature have received the poetry of Karbala dirges and cursed those who supported Yezid and Yezid. In this study, information was given about the Karbala dirges and examples from the curses passed in the poems were given.

Key Words: Dirges, Karbala Dirges, Curse.

Giriş

İnsanoğlu, ölen bir kişinin ardından üzüntüsünü ifade etme ihtiyacı hissetmiş ve bunu estetik bir hüviyete büründürerek yazı ile dile getirmiştir. Matem kâğıda dökülmüş adı eski edebiyatta sagu, halk edebiyatında ağıt, klasik edebiyatta ise mersiye olarak karşılık bulmuştur.

Arapça *resa* kökünden gelen mersiye, terim olarak ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlere verilen addır (İsen, 1994: s. 2-3).

İslam tarihinde yazılan ilk mersiye Habil'in Kabil'i öldürmesi üzerine söylenen *Âdem* mersiyesidir (Akkuş, 2006: s. 153). İlk örnekleri Arap edebiyatında

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, h.durkaya@atauni.edu.tr.

görülen mersiyeler, Osmanlı sahasında daha çok 16. yy.'da yazılmıştır. Toplamda kayda geçen mersiyelerin yaklaşık yarısı bu asırda kaleme alınmıştır. Bu dönemde mersiye yazan şairler, başlıca şunlardır: Lamî, Nazmî, Rahmî, Ulvî, Hudaî, Zihnî, Ruhî, Nevî, Manî, Kemal Paşazade, Hayretî, Hayalî, Fazlî, Yetim, Yahya Bey, Usulî vd. (İsen, 1994: s. 10). Mersiyeler, daha çok terkeb bend nazım şekli ile yazılmıştır. Terkeb-i bendden sonra en çok tercih edilen şekil ise kasidedir (İsen, 1994: s. 14).

1. Kerbelâ Mersiyeleri

Bağdat'ın 100 km. güneybatısında yer alan Kerbelâ (Çağlayan, 1997: s. 2) suya hasret bırakılarak zulm edilen Hz. Hüseyin ve beraberindeki yetmiş iki kişinin şahadete erdiği yerdir. Bu yer, Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in kanı ile sulanmış olduğundan Müslümanlar için mukaddestir.

Kerbelâ vakası¹, İslam tarihinde Hz. Hüseyin'in şehit edildiği acı bir olaydır. Bu elim hadiseyi konu edinen mersiylere "Kerbelâ mersiyesi" denir. Kerbelâ mersiyeleri Arap, Fars ve Türk edebiyatında işlenen müşterek bir konudur (Çağlayan, 1997: s. 2).

Kerbelâ vakasına dair, Arap edebiyatında bilinen ilk şiir, Ebü'l-Esved ed-Düelî (öl. 69/688)'ye ait bir gazel (Esir, 2012: s. 44); Türk edebiyatında ise Kastamonulu Şâzî'nin *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin* adlı mesnevisidir (Esir, 2012: s. 45).

Kerbelâ hadisesi etrafında teşekkül eden birçok tür ve tarz vardır. Bunlar: muharremiyye, sâliye, maktel-i Hüseyin, firak-nâme, taziyet-nâme ve ziyaret-nâme'dir. Hz. Hüseyin, aile mensupları ve taraftarlarından yetmiş kadar kişinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde şahadete ermesiyle duyulan üzüntüyü ifade etmek için yazılan şiirlere *muharremiyye* denir (Uzun, 2006: s. 8).

"*Muharremiyye başlığı altında değerlendirilen diğer şiirler ise şairlerin muharrem ayını, dolayısıyla yılbaşını tebrik maksadıyla hükümdarlara sundukları şiirlerdir*" (Topal 2010: s. 96). Bu manzumeler muharremiyye, sâliye/sâl-nâme veya tebrikiye/tebrik-nâme olarak da adlandırılır.

¹ Yezid, Emevi halifesi olduktan sonra Hz. Hüseyin ve beraberindekilere kendisine biat etmelerini istemiştir. Ancak Hz. Hüseyin, Yezid'e biat veremezdi. Düşünce yapısı biat vermemeyi gerektiriyordu. Bununla birlikte hilafet konusunda ihtiras göstermesi de uygun olmazdı. Bu süreç içerisinde Hz. Hüseyin, Kûfe'ye davet edildi ve Kûfeliler, Yezid'in halifeliğini kabul etmediklerini, lider olarak onu gördüklerini belirttiler. Hz. Hüseyin, Kûfe'ye doğru harekete geçmeye karar verdi ancak yolculuk esnasında bazı ölümler (Müslim b. Âkil, Urve, Abdullah) yaşandı. Bu durum, Hz. Hüseyin ve yanındakileri bekleyen sonun habercisi gibiydi. Hz. Hüseyin, yürüyüşe devam etti. Bu esnada Yezid ve taraftarları da Hz. Hüseyin'i yolundan caydırmak için elinden geleni yapıyordu. Kûfe valisinden gelen emirle Hz. Hüseyin ile kafilesi, su ve yiyecek temininde zorlanacağı bir yerde kuşatıldı. Daha sonra Ömer b. Sad komutasındaki ordu harekete geçti ve tarih 10 Muharrem 61/10 Ekim 680'i gösterdiğinde Hz. Hüseyin ve adamlarından yetmiş iki kişi şahadete erdi (Arslan, Mehmet ve Erdoğan, Mehtap, 2009: s. 8-31).

Maktel-i Hüseyinler, çokça işlenmiş olması dolayısıyla Kerbelâ mersiyelerinden bağımsızlaşarak ayrı bir tür olarak değerlendirilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) torunu Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan bu tür, İslam kültüründe adeta romanlaştırılmış, hatta efsanevî bir hüviyete bürünmüştür (Akkuş, 2006: s. 137). Alevi-Bektaşî kültüründe yer alan *al-i aba* ve *ehl-i beyt* mersiyeleri de bu başlık altında değerlendirilebilir (Akkuş, 2006: s. 138).

Firak-nâmeler (firak, firakiyye, fûrkat-nâme, fûrkat-nüma, fûrkat-nüma, gurbet-nâme, hecr-nâme, hicret, hicret-nâme), sevilen birinin ölümü veya bir devlet büyüğünün azledilmesi gibi konuları işleyen, en geniş anlamıyla ise ayrılığı ihtiva eden bir türdür (Tavukçu, 2004: s. 10).

Ayrıca bu türde alını yazısı ve zamandan şikâyet, maşuğun ayrılığından veya dostun vefasızlığından yakınma gibi mevzular da ele alınmıştır (Yaylalı, 2017: s. 204). Ölüm, bir ayrılık olduğundan Hz. Hüseyin'in şehadete erişiş, firak-nâmeler içerisinde değerlendirilebilir.²

Taziyet-nâme, bir insanın vefatı üzerine müteveffanın yakınlarına yazılan taziyet mektuplarıdır (Çakır, 2006: s. 289). Bu mektuplara, eski münşeatlarda *azâ-nâme* de denmiştir (Çakır, 2006: s. 271).

Taziyet kasideleri, maktel ve mersiye türü içerisinde anılması gereken eserlerdendir. Şii hacıların Hz. Ali'nin Necef'teki türbesine uğradıklarında taziyet kasideleri ve maktel dinledikleri, bu görevi yürütenlerinden birinin de şair Fuzuli olduğu kaydedilmiştir (Akkuş, 2006: s. 138).

Kerbelâ ile ilgili telif edilen bir başka tür ise ziyaret-nâmelerdir. Ziyaret-nâme, daha çok Şii/İran kültürel ortamlarına özgü bir kavram olup en yaygın anlamıyla ziyaret edilen türbelerde okunması gereken dualar, demektir. (Stump 2007: s. 67).

"Nitekim Ziyarat, Mezar ve Maktel-i Hüseyin gibi isimlerle kaleme alınan eserlerde Kûfe, Necef ve Kerbelâ'nın fazileti, buraları ziyaret etmenin dinî ehemmiyeti ve bu ziyaretlerin nasıl yapılması gerektiği gibi hususları ifade eden ahbara yer verilmiştir" (Bulut, 2010: s. 409).

Kerbelâ vakasını ihtiva eden manzumelerde *hiciv* tarzı müşahede edilebilir. Çünkü bu metinlerde Yezîd ve taraftarlarını zemmeden, hicveden söylemler mevcuttur ki bunlardan biri de *beddua*'dır. O hâlde, Kerbelâ mersiyelerinde *beddua*, hicviyye üst başlığı içerisinde değerlendirilebilecek özel bir madde olarak yer alabilir.

² Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan matbu bir mersiye nüshasında mersiye ve firakat-nüma adlandırmalarını yan yana görülmektedir. Söz konusu manzume "Mersiye-i Mahsusa-i Firakat-nümâ der Hakk-ı Cenâb-ı Hüseyin-i Şehid-i Kerbelâ" başlığını taşır (Topal, 2010: s. 95).

2-Kerbelâ Mersiyelerinde Beddua

Beddua, insanlıkla varolagelen bir duygu olmalıdır. Zira kişinin iyi dilekelerde bulunması kadar, yaşadığı menfi durumlar karşısında bu durumun müsebbibi olduğunu düşündüğü kişiye, kötü temennilerde bulunması olağandır.

Kötü dileklerin söze dökülmesi ve edebî bir kisveye bürünmesi, Türk edebiyatında eski dönmelere kadar gitmektedir. Örneğin, 11. asırda Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı *Divanü Lügati't-Türk*'te beddua ile aynı anlama gelen *kargış* kelimesinin geçtiği ve yine Oğuz Türklerine ait olan *Dede Korkut* kitabında ise beddua için *kariş*, *kargış* ve *kargamak* ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir (Düzgün, 2002: s. 1480).

Bir diğer adı *ilenç* olan *beddua* “*çaresiz olan, acı çeken kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orjinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir*” (Kaya, 1997:s. 22). Duanın zıttı olarak değerlendirilebilecek olan beddua, bir anlık öfkenin, kinin, nefretin ve kızgınlığın sözlü olarak dışa vurumudur.

Beddua, kişiye zarar veren insanın cezalandırılması için Allah (c.c.)'dan talep edilen bir nevi yardımdır. İnanan bir kişinin, kötülüğe maruz kaldığında sığınabileceği en yüce makam Allah (c.c.)'dır. Bu iltica, insanı psikolojik anlamda rahatlatan ve kişinin daha başka kötü şeyler yapmasına mani olan bir sığındır. İslamiyet'te “beddua” kavramına değinilmiş ve hatta zulme uğrayanların beddua edebileceği söylenmiştir.

Nisâ süresi 148. ayette “Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”, denir.

“*Bununla birlikte beddua Hz. Peygamber'den en az duyulan sözlerdendir. Bunun sebebi, İslam ahlâkında af ve ihsana adaletten daha çok önem verilmesidir. Nitekim, "Bir kötülüğün karşılığı onun dengi bir kötülüktür. Yine de bir kimse bağışlar ve böylece iyilik yolunu tutarsa artık onu ödüllendirmek Allah'a düşer."* (eş-Şûrâ 42/40); *"Kim sabreder ve bağışlarsa işte bu, muhakkak ki büyüklere yaraşır yüce davranışlardandır."* (eş-Şûrâ 42/43) mealindeki ayetler bağışlamanın üstünlüğünü açıkça göstermektedir” (Çağrı, 1992: s. 298).

Kerbelâ mersiyelerinde söylenen beddualar haksızlık, baskı ve zulüm karşısında söylenmiştir (Kaya, 1997: s. 23). Birçok şair, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ve ailesine karşı yapılan eziyete sessiz kalmamış ve peygamberimizin biricik torunu Hz. Hüseyin için mersiyeler yazmıştır. Bu mersiyelerde Hz. Hüseyin için dua edilirken Yezid ve beraberindekilere lanet okunmuştur.

2.1. Yezid'e Beddua: Yezid (öl. 64/683), Muaviye'den sonra gelen ikinci Emevi halifesidir. Hz. Hüseyin ve beraberindeki yetmiş iki kişi, Yezid'e biat etmediği için 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680)'de feci şekilde öldürülmüştür (Kılıç 2013: 513).

Rahmet olsun mü'minîne tâ ilâ yevmi'l-kıyâm

*La'net olsun ol **Yezîd**-i bed-likâya yâ imâm*

(Hamdî Divanı) (Erbay, 2015: s. 341).

*Ol nâzenîn-i dehri belî sevmeyen **Yezîd***

Şâyân-ı seng-i ta'na degül la'n-i sermedi

(Edirneli Kamî Efendi Divanı) (Yazıcı, 1998: s. 58).

Ehli 'aşkız 'Alevî Mustafavîyüz zâhid

*Gice günsüz ideriz cân-ı **Yezîd**'e la'net*

(Leyla Hanım Divanı) (Arslan, 2003: s. 160).

2. 2. Muaviye bin Ebu Süfyan'a Beddua: Emevi hilafetinin kurucusudur. Hz. Osman'ın ardından halife seçilen Hz. Ali'ye biat etmemiştir. Muaviye'nin en kalıcı icraatı, oğlu Yezid'i veliaht tayin ederek devleti veraset kuralını esas alan bir hânedana dönüştürmesidir (Aycan, 2005: s. 332).

Budur bir vak'a-i mâtem fezâ kim olmayan dil-sûz

Meger İbn-i Ziyâdü yâ Yezîdü 'İbn-i Mülcemdir

*Kemîne bende-i Âl-i 'Abâyız kavm-i **Süfyan**a*

Demâden lâ'net etmek farzdır hem farz-ı akdemdir

(Ziya Paşa) (Göçgün, 1987: s. 119).

2.3. İbn-i Mülcem'e Beddua: Başlangıçta Hz. Ali'nin yanında yer alan İbn Mülcem, daha sonra Haricîlerle birlikte ona karşı cephe almıştır. Hz. Ali'nin katilidir (Fığlalı, 1999: s. 22).

....

*Koyma la'netden dem-â-dem rûh-ı **İbn-i Mülcem**'i*

Şimr-i zi'l-cevşen Yezîd'in Fir'avundur hem-demi

(Ali Feyzî Divanı) (İlgar, 1997: s. 41).

2.4. Mervan'a Beddua: Emevi halifesi ve Mervanî kolunun kurucusudur. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Hz. Ali'ye biat etmemiştir. On ay kadar süren kısa bir halifelik dönemi olmuştur. Yezid'in yanında yer almıştır (Aycan 2004: s. 225-226).

Dahî ol iki zâlîme la'net ki dediler

*Birine Şimr ü birine **Mervân** yâ Hüseyin*

(Hayretî Divanı) (Çavuşoğlu 1981: s. 11).

2.5. Ubeydullah Bin Ziyad'a Beddua: Kerbelâ vakasında en büyük sorumluluğu taşıdığına inanılan Emevi valisidir. Olayların gidiş hatında aldığı kararlar, Hz. Hüseyin'in öldürülmesine sebebiyet vermiştir (Yüksel, 2012: s. 30).

Tükür iki âlemde rûh-ı İbni Ziyâd'a

Oynatdı altın lu'b ile meydân-ı riyâda

Ol şâhı kodu na't-ı belâ içre piyâde

Yansın ol gönül âteşe bu hâle ki yanmaz

Kör olsun o gözler ki bu dem kana boyanmaz

(Hasırcı-zâde Hâfız Mehmed Emin Ağa) (Yakar, 2013: s. 184).

2.6. Şimr Bin Zü'l Cevşen'e Beddua: Kerbelâ'da, Yezîd'in komutasında yer alarak Hz. Hüseyin'in şehadetine sebep olan kişilerden biridir (Okumuş, 2010: s. 166).

Nice sundu yed-i murdârını Şimr-i bî- 'âr

Âh ol gerden idi bûse-geh-i fahr-i Cihân

Dilerim kopsun iki eli ayağı birden

Yüzi üzre sürüne rûz-ı cezâ hem-çü yılan

(Divan-ı Şeref Hanım 1292: 24)

2.7. Sinan bin Enes en-Nahai'ye Beddua: Şemr b. Zilcevşen ve Der'a b. Şerik ile birlikte Hz. Hüseyin'in katillerindendir (Türkoğlu, 2012: s. 89).

Bir ok ile Sinân mel'ûnı urır hem

Zemîne düşdü ol Şeh-zâde ol dem

(Bekâî, Kitâb-ı Kerbelâ) (Türkoğlu 2012: 89).

2.8. Ömer bin Sa'd'a Beddua: Rey valiliği yapan Ömer b. Sad, makamından olmamak için Ubeydullah bin Ziyad'ın isteklerini yerine getirmiş ve Hz. Hüseyin'e karşı savaşmıştır. Başlangıçta, Hz. Hüseyin'e hâle gelmesini istemediğinden Hz. Hüseyin'e üç öneri sunmak istemiş ve fikrini Ubeydullah b. Ziyad'a bildirmiştir.

Ancak kabul görmeyen bu teklif karşısında, kazandığı dünyalığı elden kaçırmamak için Ubeydullah b. Ziyad'ın emirlerini yerine getirmiştir (Fırlalı, 1998: s. 520).

Gelmişdi laîn Sa'd'e câzib Rey'le Taberistân

*Çekdi leşkerini sahrâ-yı belâya bed-zebân
 Âl-i Resûl'e eylediler zulmü Mervâniyân
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân*

(Kadimî) (Çakır, 2012: s. 713).

2.9. Havaricilere Beddua: İtaatten çıkmak, isyan etmek anlamına gelen haric kelimesine nisbet ekinin ilave edilmesiyle ortaya çıkan bir terimdir. Havaric ismi, “insanlardan, dinden, haktan veya Hz. Ali'den uzaklaşan ve yönetime karşı ayaklanarak cemaatten çıkanlar” anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır (Fığlalı 1997: s. 169).

...
*Havâric zümresine sebb ü la'n itmek 'ibâdetdür
 Hemân ez-cân u dil tekrâr idüp vird ile bu beyti
 İki 'âlemde bî-şekk bâ'is-i 'izz ü sa'âdetdür
 Yezîd'ün âline ensârına a'vânına dâ'im
 Hemîşe sâd hezârân la'net eyle cânına dâ'im*

(Behiştî Divanı) (Aydemir <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>: 159).

Sonuç:

Bir ayrılık neticesinde kaleme alınan mersiyelerin, daha çok tüm İslam dünyasını derinden sarsan Kerbelâ hadisesi hakkında yazıldığı söylenebilir. Zira klasik edebiyatta Kerbelâ etrafında müteşekkil birçok tür ve tarz mevcuttur. Bu tür ve tarzlar tetkik edildiğinde Hz. Hüseyin'in ölmesine müsebbib gösterilen Yezid ile beraberindekilerin menfi olarak anıldığı görülür.

Hz. Hüseyin'in katillerine beddua eden şairler, daha çok la'n (lanetleme, beddua, ilenç), mel'un (Allah tarafından lanetlenmiş olan, lanetli), la'in (lanetlenmiş, lanetli) gibi kelimeleri kullanarak Yezîd ile yanındaki şahısların cezalandırılmasını temenni etmişlerdir.

Bu çalışmada ise Kerbelâ olayında, adı lanetle anılan şahıs kadrosundan bazı isimler alınarak konuyla ilgili örneklendirmeler yapılmıştır. Kavm-i Yezid'e edilen lanet, oldukça fazladır. Bu yüzden örnek sayısı, sınırlandırılmıştır. Kerbelâ hadisesi, aradan yüzyıllar geçse de canlılığını yitimeyen bir olaydır. Zaman aşımına uğramayan bu elim vakaya, şairler hassasiyetle yaklaşmıştır. Çoğu şair, eserinde Kerbelâ'ya yer vermiş ve Hz. Hüseyin ile beraberindeki yetmiş iki kişiyi öldüren Yezîd ve taraftarlarına beddua etmiştir.

Kaynakça

- Akkuş, Metin. (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Arslan, Mehmet. (2003). *Leylâ Hanım Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Arslan, Mehmet; Erdoğan, Mehtap. (2009). *Kerbela Mersiyeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aycan, İrfan. (2004). "Mervân I". *DİA*, Cilt: XXIX, (225-227). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aycan, İrfan. (2005). "Muâviye b. Ebû Süfyân". *DİA*, Cilt: XXX, (661-680). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydemir, Yaşar. "Behiştî Divanı". (ET: 13.10.2017). <<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>>.
- Bulut, Halil İbrahim. (2010). "Siyasî ve Dinî Otoritelerin Necef ve Kerbela'ya Kutsiyet Kazandırmadaki Rolü, Kitâbü'l-Mezâr Örneği". Âlim Yıldız (Ed.). *Uluslararası Kerbela Sempozyumu-Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ I. Cilt. 20-22 Mayıs 2010*. (409-427). Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çağlayan, Bünyamin. (2015). *Kerbela Mersiyeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağrı, Mustafa. (1992). "Beddua". *DİA*, cilt: V, (297-298). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çakır, Mumine. (2012). "Kadimî'nin Kerbelâ Mersiyeleri", *Turkish Studies*, 7/(1), s. 705-725.
- Çakır, Ömer. (2006). "Türk Edebiyatında Taziyetnâme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XIX, s. 269-291.
- Çavuşoğlu, Mehmed; Tanyeri, Ali. (1981). *Hayreti Divanı*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Düzgün, Dilaver. (2002). "Dede Korkut Kitabı'nda Alkışlar ve Kargışlar". *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 3, (1480-1488). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erbay, Nazire. (2015). *Divân-ı Hamdî /Pendiyye-i Hamdiyye (İnceleme-Metin)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Esir, Hasan Ali. (2013). "Anadolu Sahası Mesnevilerinde Kerbela Vakası", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, s. 43-64.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. (1997). "Hâriciler". *DİA*, Cilt: XVI, (169-175). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. (1998). "Hüseyn". *DİA*, Cilt: XVIII, (518-521). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Fığlalı, Ethem Ruhi. (1999). "İbn Mülcem", *DİA*, Cilt: XX, (220). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Göçgün, Önder. (1993). *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İlgar, Yusuf. (1997). *Afyonkarahisarlı Şâir Ali Feyzî (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Türkçe Divânı)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- İsen, Mustafa. (1994). *Acıyı Bal Eylemek-Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karakaya Stump, Ayfer. (2007). "16. Yüzyıldan Bir Ziyaretname (Yazı Çevrimli Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Tıpkıbasım)", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları- In Memoriam Şinasi Tekin II*, 31(II), s. 67-79.
- Kaya, Dođan. (2011). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneđi ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kılıç, Ünal. (2013). "Yezîd", *DİA*, Cilt: XLIII, (513-514). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okumuş, Ejder. (2010). "Kerbela: Hz. Hüseyin'le Randevu". Âlim Yıldız (Ed.). *Uluslararası Kerbela Sempozyumu-Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ III. Cilt. 20-22 Mayıs 2010*. (165-175). Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Şeref Hanım. (1292). *Divan-ı Şeref Hanım*. Ankara: TBMM Kütüphanesi.
- Tavukçu, O. Kemal. (2012). "Türk Edebiyatında Firâk-nâme Adlı Eserler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 10, s. 89-122.
- Topal, Ahmet. (2007). "Klasik Türk Edebiyatında Muharrem Ayı Etrafında Yazılan Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, s. 89-104.
- Türkoğlu, Serkan. (2015). *Bekâi Kitâb-ı Kerbelâ*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uzun, Mustafa. (2006). "Muharremiyye", *DİA*, Cilt: XXXI, (8-9). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yakar, Halil İbrahim. (2013). *Antepi Divan Şairleri*. Gaziantep: YCM Yayınları.
- Yaylalı, Yasemin. (2017). "Selmân-ı Sâvecî'nin Firâknâmesi'nde Mevsim Tasvirleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), s. 203-219.
- Yazıcı, Gülgün. (1998). *Edirneli Kâmî Dîvânı ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, Ahmet Turan. (2012). “Ubeydullah b. Ziyâd”, *DİA*, Cilt: XLII, (29-30).
Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.